

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egészségtudományi Kar
Egészségtudományi Doktori Iskola
Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. BÓDIS József

MAGYARORSZÁG KÖZEGÉSZSÉGÜGYI ÁLLAPOTA
A KORABELI MAGYAR NYELVŰ ORVOSI
SZAKFOLYÓIRATOK TÜKRÉBEN

Doktori (PhD) értekezés tézisei

GRACZA TÜNDE

Programvezető: Prof. Dr. EMBER István
Témavezető: Prof. Dr. EMBER István

Pécs, 2010

„A jövő közegészségtan kézikönyvei minden esetre egy új fejezettel fognak bővülni, amely a sajtó szerepét és felhasználásának módjait fogja elmondani.”

(Cavallier József)

1. Bevezetés

A betegségek megelőzésével, az egészség megtartásával foglalkozó tudomány mindenki által elfogadott elnevezése és pontos meghatározása hazánkban, a mai napig éles vitákat vált ki Magyarországon.

A korabeli sajtóban közegészségtannak nevezett tudományterület kialakulása óta elsősorban az egész társadalom egészségi állapotával, az egészség megőrzésével, a betegségek megelőzésével kíván foglalkozni. Mindig is az orvostudomány részét képezte és segédtudományainak tekintette a természet- és társadalomtudományok szinte valamennyi ágát - így a könyvtártudományt is.

A könyvtártudomány a dokumentumokban tárolt ismeretek feltárásával, rendszerezésével és ezek közrebocsátásával segíti a tudományos kutatómunkát. A dokumentumok egyik típusát a folyóiratok képezik. A folyóiratok legjellemzőbb tulajdonságai a publicitás, periodicitás és aktualitás. A háromból különösen a publicitás – akár az egész társadalom megszólításának, formálásának, láttatásának képessége – az a tulajdonság, amely a közegészségügy igényeit és céljait leginkább támogatja.

Jelen disszertációban a dokumentumok egyik fajtáját, a szakfolyóiratokat választottam ki azért, hogy bemutassam, hogyan képesek támogatni az egyes tudományágak – jelen esetben a megelőző orvostudomány szegmensének tekinthető közegészségügy - törekvéseit.

A könyvtárakban használatos módszerek – tárgyszavazás - segítségével tartalmi feltárást végeztem közegészségügyi folyóiratok körében, amelyet kibővítettem a feldolgozott cikkek szerzőire vonatkozó ismeretekkel. Az így kapott adatbázis segítségével azt szeretném bebizonyítani, hogy az elődök által a „hazai közegészségügy előmozdítására alkalmas segédeszközöknek” nevezett szakfolyóiratok – ha speciális nézőpontból is – alkalmasak Magyarország egészségi állapotát láttatni, és képesek befolyásolni is azt.

2. Célkitűzések

A magyar nyelvű orvosi folyóiratok megjelenése és a nemzeti higiéné tudományos alapjainak lerakása azonos időszakra, a XIX. század közepére tehető. Az ekkortól induló orvosi szakfolyóiratok szinte mindegyike – amint ez „beköszöntőikből” is kiderül - a közegészségügy jobbítását tartotta legfontosabb feladatának. E feladat megvalósítására a folyóiratok tulajdonságaiknál fogva - publicitás, aktualitás és periodicitás - tényleg hasznos eszköznek látszottak. Rendszeres időközönként voltak képesek eljutni aktuális kérdésekkel nem csak a szakma képviselőihez, de képesek bizonyultak akár nagy tömegek tájékoztatására, nevelésére is. Utóbbi jellemzőjükkel a közegészségügyet, azon belül is a betegségmegelőzés primer prevenció szintjét támogatták. Néhány folyóirat külön mellékletet hozott létre e diszciplína terjesztésére és jobbítására, néhány folyóiratot pedig éppen ezért alapítottak.

A fent vázoltakkal kapcsolatos vizsgálataim során az alábbi kérdésekre szerettem volna választ kapni:

- Hatással volt-e a XIX. századi magyar közegészségügy az orvosi szaksajtóra?
- Alkalmasak voltak-e a korabeli magyar nyelvű szakfolyóiratok a közegészségügy befolyásolására, jobbítására?
- Melyek voltak a vizsgált időszak – 1865-1918 – szakfolyóiratok által leggyakrabban tárgyalt közegészségügyi kérdései?

3. Eszközök és módszerek

Értekezésemben a fent említett időszak közel 450 különböző magyar nyelvű orvosi folyóirata közül először a témájuk alapján közegészségüggyel foglalkozókat vizsgáltam meg. Az így kiválogatott 35 periodikumból öt bizonyult relevánsnak.

A tárgyalt időszakban még nem léteztek a ma már közismertnek mondható, szakfolyóiratok minősítésére szolgáló értékszámok: impact factor, h-index, Eigenfaktor. Az öt releváns folyóirat kiválasztása ezért más szempontok alapján történt. Egyrészt melyek voltak azok amelyek – pontos adatok híján csupán vélhetőleg – a legtöbb korabeli érdeklődőhöz juthattak el. Másrészt, a korabeli közegészségügyet leginkább meghatározó és befolyásoló szervezetek kiadványait kerestem meg.

A téma szempontjából elsőnek tekinthető magyar nyelvű szakfolyóirat a ***Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan***, amely az *Orvosi Hetilap* mellékleteként jelent meg 1865-1897 között. Megjelenésétől a magyar közegészségügy legnagyobbjai: 1881-ig *Markusovszky*, 1882-1890 és 1892-1897 között *Fodor József* (1843-1901), 1891-ben pedig *Hőgyes Endre* (1847-1906) szerkesztették.

1860-ban, az *Orvosi Hetilap* szerkesztőségét elhagyva, azért alapította *Poór Imre* (1823-1897) a *Gyógyászat* című folyóiratot, hogy „nemcsak szakirodalmi konkurenciát, hanem egyenesen <fölényt> képviseljen a régebbi redakciójával szemben.” Ettől kezdve a két egymással konkuráló folyóiratban számos „csipkelődő” hangvételű cikk, megjegyzés jelent meg, amelyek – túlzás nélkül állítható – két táborra szakították az orvostársadalmat. Ez az utókor számára néha egyenesen elítélendő kettéosztottság azonban sajnálatos volta ellenére mindenképpen termékenyen hatott az orvostudomány fejlődésére. Az ***Államorvos: a közegészségi, közigazgatási és törvényszéki orvosgyakorlat közlönye*** 1869-1886 között a *Gyógyászat* mellékleteként jelent meg.

Az 1868-ban az *Országos Közegészségi Tanácsot (OKT)* a minisztériumok legfőképpen a Belügyminisztérium munkájának segítése céljából alapították. 1909-1918 között a *Tanács* hivatalos lapjaként jelent meg a ***Közegészségügy***. Szerkesztői *Klasz Pál* (1856-1918) és *Dóczy Imre* (18??-19??) voltak. A *Közegészségügy* az *OKT* által kiadott jegyzőkönyveket, dolgozatokat, szakvéleményeket, jelentéseket közölte, de helyet biztosított közigazgatási kérdések, egészségügyi vonatkozású törvények, az egészségügyi szolgálat személyzeti vonatkozású kérdéseinek is.

Az 1903-1944 között megjelent *Budapesti Orvosi Ujság (BOU)* mellékletei szinte valamennyi orvosi szakterületet lefedték. A *Közegészségügy* című melléklet egy év után címet váltott és 1904-től ***Közegészségügyi és Törvényszéki Orvostudományi Szemle (KTOSZ)*** címen folytatódott. Ekkor kapott az *Országos Közegészségi Egyesület (OKE)* titkáráként, a budapesti orvoskari, de iskolaorvosi tevékenysége révén is ismert *Schuschny Henrik* (1857-1929) szerkesztőtársat *Minich Károly* (1869-1938) személyében.

Az 1887-től megjelenő, *Fodor József* által kezdeményezett és szerkesztett *Egészség*, az *Országos Közegészségi Egyesület* hivatalos lapja volt. Ahogy azt alcíme is elárulta, ismeretterjesztő folyóiratnak szánták: *Folyóirat egészségügyi ismeretek terjesztésére a közegészségügy érdekeinek előmozdítására*. Éppen ismeretterjesztő volta miatt került a kiválasztott folyóiratok közé. A XIX. század utolsó évtizedeire kiderült, hogy a közegészségügy terén addig megtett erőfeszítések, eredmények ellenére a társadalom részéről az ügy iránt „közömbösség” [5] mutatkozik. Szükségessé vált, a legjelentősebb közegészségügytanácsokon kívül a „művelt társadalom” valamennyi rétegének; tanárok, papok, iparosok, mérnökök, építészek stb. megnyerése, hogy a „köznépre” megfelelő hatással lehessenek. Az *OKE* igen népes tagsága erre a nevelő munkára vállalkozott. Az ország szinte valamennyi területéről verbuválódtak. Lapjuk az *Egészség* jól leképezi azokat a törekvéseket, amelyek az egészség megőrzését, a betegségek megelőzését szolgálták abban az időszakban. A folytatásának tekinthető *Egészségtudomány: A Magyar Higiénikusok Társasága* tudományos és továbbképző folyóirata – jelenleg elektronikus formában <http://www.higienikus.hu/egeszsegtudomany/> – a mai napig a közegészségügy és járványügy egyik meghatározó orgánuma.

A disszertációban vizsgált, általam választott 1865-1918 időintervallum az első négy – kimondottan egészségügygel foglalkozó szakemberek számára közreadott – folyóirathoz köthető. 1865 a négy folyóirat megjelenési dátumai közül a legelső, 1918-ban pedig az *OKT* által kiadott *Közegészségügy* jelent meg utoljára.

A bennük közölt több mint háromezer cikket adatbázisba rendeztem. Témájuk szerint tárgyszavakkal láttam el őket. A tárgyszavazás lehetővé tette a téma szempontjából releváns cikkek kiválasztását.

Fontos és tudomásom szerint új szempont a szerzők lakóhelyének illetve munkahelyének felkutatása, összegyűjtése és a cikkekre vonatkozó adatok ezekkel történő kiegészítése. Forrásul a folyóiratokban található ilyen jellegű közlések, életrajzi adatok, nekrológok ezeken kívül lexikonok és internetes források szolgálták. A szerzőkre vonatkozó adatok vizsgálatával az egészségügy szereplői szemszögéből az eddiginél árnyaltabb képet kapunk a hazai egészségi állapotról és a közegészségügy alapkérdéseiről.

Más aspektusból nem elhanyagolható az sem, hogy ezen adatok birtokában valamelyest pótolhatókká váltak a folyóiratok eddig elő nem került előfizetési listái is.

A korabeli Magyarország egészségi állapotának bemutatása a feldolgozott közlemények alapján történt, de annak minden részletére nem terjedhetett ki.

A továbbiakban a közegészség és az ebből képzett közegészségtan, közegészségügy elnevezéseket fogom használni, mert az említett időszakban a kiválasztott forrásokban többnyire így emlegetik ezt a tudományt. Ezek használata mellett döntöttem azért is, mert e tudomány számos definíciója közül – s amelyeket külön bekezdésben fogok ismertetni - a *Pécsen* bölcsész végzettséget szerzett, de a természettudományokban is jártas, többek között könyvtárosként is ismert, a sajtó szerepét felismerő *Cavallier József* (1891-1970) – a disszertáció mottójának választott – meghatározásában [6] is ezek szerepelnek.

3. 1. A forrásanyag

A vizsgált terület és az általam választott megközelítési mód forrásanyaga:

1. A fent bemutatott öt folyóirat 1865-1918 között megjelenő valamennyi évfolyamában közölt összesen 3166 cikk közül a közegészségüggyel foglalkozó 2307 közlemény. A kiválasztott folyóiratok közül az *Állam orvos* 1870. évi 2. évfolyama az alább felsorolt egyik könyvtár állományában sem elérhető. Csak az ebben közölt cikkek nem kerültek feldolgozásra.
2. A folyóiratok kiválasztásához – az alább felsorolt – bibliográfiákat és könyvtári katalógusokat kellett összehasonlítani és ezek tételeivel kiegészíteni *Batáry Gyula* kiindulási listaként tekinthető összeállítását.

Bibliográfiák:

- Batári Gyula: Magyar orvosi és egészségügyi folyóiratok (1803–1944) [7]
- Balta Gyula: A magyar orvosi szakirodalom 1890-ben [8]
- Magyarország orvosi bibliographiája 1472-1899. összeáll. Győry Tibor [9]
- A magyar és magyarországi időszakai sajtó időrendi áttekintése 1705-1867. összeáll. Kereszty István [10]
- Magyar sajtóbibliográfia 1705-1849. összeáll. V. Busa Margit [11]

- Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium. Természettudomány és matematika. 1. köt. 1778-1874. kész.: Szinnyei József [12]
- A magyar hírlap-irodalom statistikája. szerk. Szalády Antal [13]
- Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig. összeáll. Kemény György [14]
- Schmidt Béla: Erdély orvosi folyóiratai 1919-től napjainkig [15]

Katalógusok:

- Országos Epidemiológia Központ Könyvtára katalógusa
- Országos Orvostörténeti Könyvtár katalógusa
- Országos Széchényi Könyvtár elektronikus katalógusa
- Pécsi Tudományegyetem Pekár Mihály Orvosi és Élettudomány Szakkönyvtár katalógusa
- Semmelweis Egyetem Közegészségtani Intézet Könyvtár katalógusa
- Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár katalógusa

Munkám során a cikkek szerzői lakóhelyeinek/munkahelyeinek megállapításához a folyóiratokban található utalásokat, az *OKE* 1898-ban kiadott Évkönyvét, üléseinek jegyzőkönyveit valamint lexikonokat, adattárakat, és Internet-es forrásokat használtam.

A helységek és vármegyék elnevezését *A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914.* (Pécs. 2001.) kiadvány segítségével egységesítettem. Ez pontatlanságot okoz néhány esetben – pl. *Zaránd* vármegye az 1876-os megyerendezés során *Hunyad* és *Arad* megyéhez „csatoltatott” [16], csak 1873-ban egyesültek a városrészek *Budapestté* [17] stb. – viszont az 1865-1918 közötti időszakra vonatkozó földrajzi adatok ez alapján váltak összehasonlíthatóakká.

Disszertációmban a személyekre történő utaláskor feltüntettem azok születési és elhalálozási adatait is. Ezek több esetben hosszas kutatómunka eredményei és lehetséges, hogy új információnak számítanak. Pl. *Klasz Pál (1856-1918)*

Jelentősen megkönnyítette munkámat, hogy a *Levéltári Portálon* keresztül hozzáférhetővé váltak az Országgyűlési dokumentumok 1861-1990 elektronikus változatai. Az adatbázisban nem egyszerű a keresés, de innen volt összegyűjthető a kutatott időszak magyar költségvetésre vonatkozó összes adata.

A jogszabályok megismeréséhez nélkülözhetetlen forrásként szolgált a CompLex Kiadó Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis.

A folyóiratok cikkeinek tárgyszavazása a *Dési Illés* által szerkesztett *Népegészségtan* könyv alapján történt. [18]

3. 2. Fontosabb kutatási eredmények

A hazánkban eddig közreadott összefoglaló jellegű dokumentumok más-más aspektusból közelítették meg Magyarország egészségi állapotának javítását célzó közegészségügy fejlődését. Az alábbi felsorolásban a dolgozatom szempontjából legfontosabbakat emelem ki.

A napjainkban megjelent munkák közül a *Kapronczay Károly* által összeállított *A magyarországi közegészségügy története 1770-1944* [19] gerincét a hazai egészségtudomány meghatározó momentumai alkotják sajátos kronológiai sorrendben. A sajátosságot az egy dokumentumon belül háromféle módon szerkesztett kronológia adja.

A szervezett egészségügy alaprendeletének, a *Generale Normativum in Re Sanitatis* kibocsátásától „*A közegészségügy rendezéséről*” szóló törvénycikk megjelenéséig – 1770-1876 közötti – tartó időszak az események szoros időrendbe állított dátumai szerint kerültek felsorolásra.

Az 1876-1924 közötti időszak gerincét – közegészségügyi törvények is nevezett törvénycikk megjelenésétől az *Országos Közegészségügyi Intézet (OKI)* megalapítását megelőző évig – a hazai közegészségügy témaköreiben közreadott legjelentősebb monográfiák kiadási évei szerint történő felsorolása képezi.

Az *OKI* 1925. évi felállítástól 1944-ig számos közegészségüggyel kapcsolatos szervezet, egyesület, intézmény kezdte meg működését. Ezek alapítóéveinek sorrendbe állítása biztosítja a harmadik kronológia alapját.

A fenti események közül a magyar közegészségügy legfontosabb momentumai részletesen is bemutatásra kerültek.

Mind a hazai közegészségügy alapjainak lerakása, mind a modern magyar közigazgatási struktúra kialakítása azonos időszakra, a XIX. század közepére tehetők. A hazai közegészségügy fejlődése maga után vonta irányítási rendszerének

megszervezését és jogi háttérének kidolgozását. *Pálvölgyi Balázs A magyar közegészségügyi közigazgatás intézményrendszere* című munkájában a közegészségügyi közigazgatási rendszer meghatározó elemei köré csoportosította a magyar közegészségügy eseményeit. [20] A közegészségüggyel kapcsolatos első átfogó jogi szabályozás már 1770-ben megtörtént, de a *Pálvölgyi* által tárgyalt időszakban – 1867-1914 között – jött létre az a rendszer, amelynek jó néhány eleme a mai napig működik. Pl.: a közegészségügy államosítása, közegészségügyi törvény, védőoltások, egészségügyi statisztika egységes értelmezése stb.

Varga Lajos 1960-ban megírt kandidátusi értekezése [21] a magyar közegészségügy 1868-1893 közötti fejlődését az 1876. évi XIV. tc. szakaszai szerint mutatja be, alapos levéltári kutatásokra támaszkodva. Kéziratának nagyon pontos és megbízható adatai, táblázatai a közegészségügyi kutatások alapjául szolgálnak mindmáig. A tizenhat plusz három fejezet témakörei alkalmasak arra, hogy az általa tárgyalt időszak – 1849-1893 – valamennyi nevezetes eseménye megismerhetővé váljon.

4. Összefoglalás

I.

1. A magyar közegészségügy alapjainak lerakása és a magyar nyelvű orvosi szakfolyóiratok létrejötte egy időszakra, a XIX. század közepére tehető.
2. A közegészségügy egyik fő feladata volt az egészségügyi ismeretek terjesztése a lakosság minél szélesebb körében egészsége megtartásának érdekében. A folyóiratok tulajdonságaiknál fogva – periodicitás, aktualitás, publicitás – ebben a feladatban alkalmas segédeszköznek bizonyultak.
3. A magyar közegészségügy megteremtőjeként tekinthető *Markusovszky Lajos* 1844-ben megjelent disszertációja témájául is már az egészségre nevelést választotta. Ezért indította 1857-ben útjára az *Orvosi Hetilapot*, majd 1865-ben mellékletét a *Közegészségügyi és Törvényszéki Orvostant*.
4. 1865-1918 közötti időszak azért is érdemel különös figyelmet, mert a természettudományok fejlődésével olyan felfedezések születtek, amelyek gyökeresen megváltoztatták az orvostudományt. Az először az orvostudomány csupán részét képező közegészségtudomány fokozatosan önálló diszciplinává fejlődött. A tudomány közvetítésében, az egészségügyi

képzésben – mind az orvosok, mind a lakosság fele - egyre nagyobb szerepet kaptak a szakfolyóiratok.

5. A vizsgált időszakban mind a magánszemélyek, mind a megalakított közegészségügyi szervezetek szakfolyóiratok kiadásával biztosították a nyilvánosságot maguk számára.

II.

1. Magyarország a vizsgált időszakban iparilag, gazdaságilag gyors fejlődésnek indult. A lakosság városokba történő migrációja vált jellemzővé. Évről évre több csecsemő jött a világra, a fiatal népesség túlsúlyba került, amit a bemutatott korfák piramis alakja bizonyít. A népesség összlétszámához képest soknak mondható a születésszám, viszont a betegségek, járványok következtében nagyfokú volt a csecsemő- és gyermekhalandóság. A várható élettartam alacsony volt.
2. Az átlagéletkor elmaradt a fejlettebb gazdasági viszonyokkal rendelkező európai országokétól.
3. A sok kívánnivalót maguk után hagyó társadalmi, gazdasági, kulturális és közegészségi körülmények következtében magas volt az idősebb korúak halandósága is.
4. A férfiak és nők számának aránya nagyjából megegyezett. Az igen alacsony mérvű természetes szaporodást a halálozások – ezen belül csecsemőhalálozás – aránytalanul magas száma befolyásolta.
5. A felsorolt kérdésekről az ország szinte valamennyi megyéjéből érkező közlemények alapján kaphatunk képet. Ezek részint adatokat, tapasztalatokat és tényeket közöltek, részint szakmai vélemények, viták közvetítőivé váltak. E tevékenységükkel hatással voltak a magyar közegészségügy fejlődésére.

III.

Az 1865 után egyre nagyobb számban alapított magyar nyelvű orvosi és egészségügyi folyóiratok vizsgálata során megállapíthatók azok a tényezők, amelyek együttesen befolyásolták Magyarország egészségi helyzetét.

1. Az 1831. évi cholerajárvány és annak tanulságai, *Edwin Chadwick* (1800-1890) szegényügyi-, és *William Farr* (1807-1883) haláloki statisztikai kutatásai teremtették meg az alapját egy olyan mérési módszer

kidolgozásának, amelynek kiindulási- és végpontja is egy adott népesség egészségi állapota. A cél azonban az, hogy időben távolodva, a végpont minél magasabb szintre kerüljön a kiindulási ponthoz viszonyítva, vagyis az idő múlásával a népesség minél jobb egészségi állapotba kerüljön. Az angol viszonyok közt létrejött eredmények hazai adaptálása azonban nem járt azonnali sikerekkel.

2. Több eredmény is született – Országos Közegészségi Tanács, 1876. évi XIV. számú törvény a közegészségügy rendezéséről, Országos Közegészségi Tanács stb. – amely javíthatott volna a körülményeken, de lényeges változás nem történhetett, mert Magyarország gazdasági, társadalmi és kulturális körülményei fejletlenek voltak mindehhez.
3. Az egészségi állapot megállapításához alapvetően szükséges adatok gyűjtését több tényező is akadályozta. Nem volt elégséges számú megfelelően képzett egészségügyi szakember aki releváns adatokat szolgáltatott volna, de hiányoztak a jól kidolgozott, minden részletre kiterjedő eszközök is – adatgyűjtés egyforma szempontjai, a praktizáló szakemberekkel egyeztetett kérdőívek stb. – ehhez a munkához.
4. A korabeli orvosok majdnem fele Budapesten vagy más városokban élt, így a vidéki lakosság orvosi ellátása nagy nehézségekbe ütközött. A földrajzi távolságok és viszonyok, az infrastruktúra és az államosítás hiánya még inkább negatív irányba befolyásolta ezt a helyzetet.
5. A valójában megélhetésükért küzdő orvosoknak alig akadt idejük a továbbképzésre, anyagi lehetőségük pedig a folyamatos szakirodalomhoz jutást gátolta. Ebben segítettek a magyar nyelvű, rendszeres időközönként megjelenő szakfolyóiratok. A hazai szakemberek éltek a szakfolyóiratok által felkínált lehetőséggel, hiszen szinte az ország valamennyi területéről érkező véleményeik, tapasztalataik megtalálhatóak hasábjaikon.

5. Új eredmények

1. Elsőként mutattam be a magyar közegészségügy állapotát a korabeli szakfolyóiratokban közölt cikkek teljes körű vizsgálata alapján.
2. Új szempont a cikkek alapján összeállított, tárgyszavakkal ellátott adatbázisnak a cikkek szerzőire vonatkozó ismeretekkel történt kiegészítése. Ezzel lehetővé vált az összegyűjtött adatok földrajzi aspektusból történő összehasonlító elemzése is.
3. Rávilágítottam a korabeli magyar közegészségügy állapotának bemutatására szolgáló eszközök hiányosságaira, a statisztikai adatgyűjtésének fonákságaira, az adatlapok és az adatszolgáltatók nem egységes voltára.
4. Rátaláltam az első magyar nyelvű orvosi szakfolyóirat létrehozásának körülményeit és szükségességét magyarázó – szerkesztője által 1801-ben publikált – kiadványra és közkinccsé tettem azt. A dokumentum bizonyítékul szolgál arra, hogy a magyar közegészségügy állapotát bemutató, annak jobbítását célzó törekvések közreadását leginkább az „Újjság forma” szolgálja.
5. A bemutatott módszerek mintául szolgálhatnak a magyar közegészségügyi állapot további vizsgálatához.
6. A cikkek szerzőire vonatkozó adatok összegyűjtésével pótolhatók a vizsgált szakfolyóiratok eddig elő nem került előfizetői listái.

6. Köszönetnyilvánítás

Őszinte hálával és köszönettel tartozom témavezetőmnek Dr. Ember Istvánnak, aki munkám során tanácsaival mindig mögöttem állt.

Hálával tartozom Dr. Buda Józsefnek és Dr. Bíró Gábornak útmutatásaikért és türelmes segítségükért.

Köszönet illeti valamennyi munkatársamat - a Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Könyvtár dolgozóit - lelkes biztató szavaikért és a meleg, alkotói légkör megteremtéséért. Külön is szeretném hálámat kifejezni Martos Veronikának és

Somoskövi Istvánnénak, akik a sokszor beszerezhetetlennek tűnő dokumentumokat asztalomra varázsolták.

Hálás vagyok a Pécsi Tudományegyetem Könyvtára vezetőségének Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes és Szellőné Fábíán Mária bírálataiért és hogy kutatási időt biztosítottak számomra. Külön köszönöm a Központi Könyvtár kölcsönzős munkatársainak és Bánfai József tájékoztató kollegámnak az alapos, minden részletre kiterjedő kutatómunkájukat.

Köszönet jár dr. Füzes Barnabás kollegámnak az ÁJK-KJK Könyvtára munkatársának kutatómunkájáért és segítségéért.

Köszönöm az Általános Orvoskar Orvosi Népegészségtani Intézete munkatársainak – Rónai Krisztinának és Szabolcsi Péternek – hogy szükség esetén készségesen és nyomban segítségemre voltak megbeszélések megszervezésében és adatgyűjtésben egyaránt.

Nagy segítséget jelentett a budapesti kutatásaim során, hogy a Bevezetőben felsorolt intézmények munkatársai szeretettel fogadtak és kéréseimet a lehető leggyorsabban teljesítették.

Köszönettel tartozom Dr. Ódor Imrének a Baranya Megyei Levéltár igazgatójának szakmai segítségéért.

Külön is köszönöm Tokaji Erzsébetnek az Országos Széchényi Könyvtár munkatársának, hogy reménytelennek tűnő dokumentumok elérését is biztosította számomra.

Hálás vagyok, amiért a marosvásárhelyi Teleki Téka munkatársa Petelei Klára, más elfoglaltsága ellenére is hozzájuttatott a - sajnos Magyarországon hiába keresett - *Orvosi, és Gazdasági Tudósítások* teljes elektronikus változatához.

Köszönöm Dr. Kührner Évának, hogy tapasztalatait megosztotta velem.

Köszönöm fiamnak Ódor Vincének munkám során biztosított türelmét és biztató szavait.

7. A disszertációhoz kapcsolódó és nem kapcsolódó publikációk jegyzéke

7. 1. A disszertációhoz kapcsolódó publikációk

„In extenso” közlemények
Folyóirat cikkek:

1. Gracza T.: A magyar közegészségügy úttörői: Chyzer Kornél (1836-1909). Orv. Hetil. 2010. 151. 154-155.
2. Gracza T.: Fogalmak az első magyar nyelvű közegészségügyi szaklapokban. Egészségtudomány. 2010. 54. 84-87.
3. Gracza T.: Néhány új adat az első magyar orvosi szakfolyóiratról. Orv. Hetil. 2010. 151. 40. 1677-1678.
4. Gracza T.: Új adatok az első magyar nyelvű orvosi szakfolyóiratról. Magy. Epidemiol. 2010. 7. in print.
5. Gracza, T., Somoskövi, É.: 'Mr. Candidate: Be More Specific and a Bit More Self-Confident!' - The Role of Gusztáv Rigler in the Hungarian Public Hygiene. Hungarian Medical Journal. 2008. 2. 635-638.
6. Gracza, T.: Medical terminology in Hungary. Journal of the European Association for Health Information and Libraries. 2008. 4. 26-28.
7. Gracza, T., Somoskövi, E.: Research papers in the crosshairs: Newer viewpoints on the development of library resources. Library Collections, Acquisitions, & Technical Services. 2008. 32. 42-45.
IF.: 0,33
8. Gracza T.: Magyar nyelvű orvosi folyóiratok hatása a "tudományok serkentésére, terjesztésére és illendő feszületben tartására." 1803-1944 között. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 2008. 55. 159-169.
9. Gracza T.: Az Eigenfaktor: a tudományos folyóiratok értékelésének újabb lehetősége. Orv. Hetil. 2008. 149. 1669-1671.
10. Gracza T., Somoskövi I.: Impakt faktor és/vagy Hirsch-index? Orv. Hetil., 2007. 148. 849-852.
11. Gracza T.: Magyar orvosok életrajzi adatai : Méltatások a szaklapokban. Magyar Epidemiológia. 2007. 4. 211-268.
12. Gracza T.: Források a kutatás szolgálatában : Magyar orvosi folyóiratok 1803 és 1944 között. Magyar Epidemiológia. 2006. 3. 207-221.
13. Tóth E., Gracza T.: Balneogynekológia a magyar szakirodalom tükrében (1925-ig). Balneológia Gyógyfürdőügy Gyógyidegenforgalom. 2006. 25. 71-76.
14. Gracza T., Somoskövi I.: A Hirsch-indexről. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2006. 15. 47-50.
15. Ódorné G. T.: Márványtábla helyett: Dr. Tóth Lajos emlékezete, munkásságának pécsi vonatkozásai. Orvosképzés. 2001. 76. 293-295.

Idézhető absztraktok:

1. Gracza T.: A magyar közegészségügyi folyóiratok kialakulásának története. NETT XVI: Nagygyűlés. Pécs. 2008. április 17-19. Magyar Epidemiológia. Supplementum. 2008. 5. S.94.
2. Gracza T.: Források a közegészségtani kutatás szolgálatában : Magyar orvosi folyóiratok 1803 és 1944 között. IVth Congress of the Society of the Hungarian Molecular and Predictive Epidemiology. Pécs. 28-29. November. 2008. Magyar Epidemiológia Supplementum. 2008. 5. S. 145.

Magyar kongresszusi előadások:

1. Gracza T.: Források a kutatás szolgálatában: magyar orvosi folyóiratok 1803 és 1944 között. Budapest, 2007. szeptember 25-26. Informatio Medicata 2007. Konferencia.

2. Minőségfejlesztés a gyógyító információ szolgálatában. Budapest. 2005. november 9-10. Informatio Medicata 2005. Konferencia

Nemzetközi kongresszusi előadások:

1. Gracza T.: A magyar közegészségügyi folyóiratok kialakulásának története. NETT XVI. Nagygyűlése. Pécs. 2008. április 17-19.

7. 2. A disszertációhoz nem kapcsolódó publikációk

„In extenso” közlemények

Folyóirat cikkek:

1. Varjas T., Nowrasteh, G., Nádas, E., Horváth, G., Makai, S., Gracza, T., Cseh, J., Ember, I.: Chemopreventive effect of Panax ginseng. *Phytotherapy Research*. 2009. 23. 1399-1403. IF.: 1,746
2. Budán, F.; Varjas, T.; Nowrasteh, G.; Varga, Zs.; Boncz, I.; Cseh, J.; Prantner, I.; Antal, T.; Pázsit, E.; Göbel, Gy.; Bauer, M.; Gracza, T.; Perjési P.; Ember, I.; Gyöngyi, Z.: Early Modification of c-myc, Ha-ras and p53 Expressions by N-Methyl-N-nitrosourea. *In vivo*. 2008. 22. 793-798. IF.: 0,990
3. Gracza T.: The Use of Library Services. *Journal of the European Association for Health Information and Libraries*, 2007. 3. 30-31.
4. Gracza T.: Nőgyógyászati gyógyfürdőkezelés (Balneogynekológia). *Praxis*. 2006. 15. 56-58.
5. Gracza T., Somoskövi I.: "mert az adatbázisok használata munkánk során nélkülözhetetlen". *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. 2005. 14. 34-36.
6. Gracza T.: Egy ötlet a külföldi folyóiratok kihasználtságának vizsgálatához. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. 2004. 14. 45-48.
7. Ódorné G. T.: Orvosi szakkönyvtár új szolgáltatásokkal. *Baranyai Orvos*. 2003. 9. 9.
8. Ódorné G. T.: Rejtett kincsek a Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centrum Könyvtárában. *Orv. Hetil.* 2001. 142. 2205-2206.
9. Ódorné G. T.: Pekár Mihály, a könyvtáralapító. *Orv. Hetil.* 2001. 142. 2858-2860.
10. Ódorné G. T.: 75 éves az orvosi szakkönyvtár. *Baranyai Orvos*. 2001. 7. 2.
11. Gracza T.: A PTE OEC Könyvtára történetének első fejezete. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. 2001. 10. 40-48.
12. Ódorné G. T.: A könyvtáralapító Pekár Mihály. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2001. 10. 55-57.

Könyv:

1. A Pécsi Tudományegyetem orvosi könyvtára alapításának 75. évfordulójára. Szerk. Ódorné G. T. Pécs. 2001.

Könyvfejezet:

1. Ódorné G. T.: Egy valóra vált álom. In.: A Pécsi Tudományegyetem orvosi könyvtára alapításának 75. évfordulójára. Pécs. 2001. p. 37-75.

Magyar kongresszusi előadások:

1. Orvosi adatbázisok használatának tapasztalatai. Miskolc. 2002. október 11. Országos értekezlet.
2. A PTE orvostudományi könyvtárának első fejezete. Pécs. 2001. június 20. Az orvostudományi könyvtár alapításának 75. évfordulója.